

Εξελικτική Ψυχολογία: Κοινωνικο-γνωστική ανάπτυξη

Ενότητα 10 Ανάπτυξη της Ηθικής Σκέψης

Ελευθερία Ν. Γωνίδα
Τμήμα Ψυχολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ανάπτυξη της Ηθικής Σκέψης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Εισαγωγικά στοιχεία.
2. Jean Piaget και Ηθική Ανάπτυξη: βασικές αρχές, στάδια, κριτική θεώρηση.
3. Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη: βασικές αρχές, στάδια, κριτική θεώρηση.
4. Gilligan και ηθική Ανάπτυξη: βασικές αρχές, επίπεδα, κριτική θεώρηση.
5. Ηθική Ανάπτυξη και Φύλο.

Σκοποί ενότητας

- ❖ Κατανόηση των ανάπτυξης της κοινωνικο-ηθικής κρίσης σύμφωνα με τις θεωρίες των Piaget, Kohlberg και Gilligan.
- ❖ Κατανόηση των μεθοδολογικών και δεοντολογικών ζητημάτων στη σχετική έρευνα.
- ❖ Κριτική θεώρηση κάθε προσέγγισης.

Εισαγωγικά Στοιχεία

Εισαγωγικά στοιχεία (1/3)

- **Ανάπτυξη της ικανότητας του παιδιού να αξιολογεί ηθικά τη δική του συμπεριφορά αλλά και αυτή των άλλων:** Βασική διάσταση της κοινωνικοποίησης ενός παιδιού.
- **Σημαντική διευκρίνιση:** Η ανάπτυξη της ηθικής σκέψης δε σχετίζεται υποχρεωτικά με ένα συγκεκριμένο θρησκευτικό / ιδεολογικό σύστημα αξιών.

Εισαγωγικά στοιχεία (2/3)

- Οι ψυχολόγοι της ανάπτυξης **ΔΕΝ** υιοθετούν στην έρευνα και στις θεωρητικές τους προσεγγίσεις φιλοσοφικές ή θρησκευτικές προσεγγίσεις.
- Κύριο ερευνητικό ενδιαφέρον:

Πώς η ηθική σκέψη αλλάζει με την πρόοδο της ηλικίας; Πώς, δηλαδή, το παιδί αναπτύσσεται ηθικά;

Εισαγωγικά στοιχεία (3/3)

3 κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις στην Ηθική Ανάπτυξη:

- Jean Piaget (1896 – 1980),
- Lawrence Kohlberg (1927 – 1987),
- Carol Gilligan (1936 – σήμερα).

Jean Piaget και Ηθική Ανάπτυξη

Jean Piaget και Ηθική Ανάπτυξη (1/17)

Jean Piaget

Φωτογραφία 1. Jean Piaget

“Children have real understanding only of that which they invent themselves and each time that we try to teach them something too quickly, we keep them from reinventing it themselves.”

Papert, S. (1999). The Century's Greatest Minds. *Time magazine*, 29, p. 105.

Jean Piaget και Ηθική Ανάπτυξη (2/17)

- **Piaget:** ο πρώτος θεωρητικός που ασχολήθηκε συστηματικά με την ανάπτυξη της ηθικής σκέψης κατά την παιδική ηλικία [Piaget, J. (1932). *The Moral Judgement of the Child*].
- **Ηθική σκέψη:** σεβασμός στους κανόνες και αίσθημα δικαιοσύνης.
- Διάβαζε στα παιδιά ζεύγη ιστοριών που περιέγραφαν ηθικά διλήμματα και στη συνέχεια τους ζητούσε να προβούν σε ηθικές κρίσεις για τις πράξεις και τις προθέσεις των κεντρικών ηρώων τους (*κεντρικός ήρωας συνήθως ο παραβάτης/ένοχος*).

Jean Piaget και Ηθική Ανάπτυξη (3/17): Παράδειγμα ζεύγους ιστοριών

- Ήταν μια φορά ένα αγόρι που το έλεγαν Γιάννη. Ο Γιάννης ήταν στο δωμάτιό του. Η μητέρα του το φώναξε για φαγητό. Ο Γιάννης κατευθύνθηκε προς την πόρτα του δωματίου του. Αλλά πίσω από την πόρτα βρισκόταν μία καρέκλα, πάνω στην οποία υπήρχε ένας δίσκος με **15 ποτήρια**. Μη γνωρίζοντας ο Γιάννης την ύπαρξη του δίσκου πίσω από την πόρτα, την άνοιξε απότομα με αποτέλεσμα να πέσει κάτω ο δίσκος και να σπάσουν όλα τα ποτήρια.
- Ήταν μια φορά ένα αγόρι που το έλεγαν Χάρη. Μια μέρα που η μητέρα του έλειπε από το σπίτι, ο Χάρης προσπάθησε να πιάσει το βάζο με τη μαρμελάδα που ήταν μέσα στο ντουλάπι της κουζίνας. Ανέβηκε πάνω σε μία καρέκλα και άπλωσε το χέρι του. Αλλά η μαρμελάδα ήταν πολύ ψηλά και δεν μπορούσε να τη φτάσει. Καθώς προσπαθούσε να την πιάσει έσπρωξε **1 ποτήρι**, με αποτέλεσμα να πέσει το ποτήρι κάτω και να σπάσει.

Ερώτηση:

Ποιο από τα δύο αγόρια είναι πιο άτακτο; Γιατί;

Jean Piaget και Ηθική Ανάπτυξη (4/17)

- **Piaget:** Απαντήσεις παιδιών διαφορετικής ηλικίας σε αντίστοιχα ζεύγη ιστοριών (έμφαση στις αιτιολογήσεις).
- **Βασικές αρχές:**
 1. Η ανάπτυξη της ηθικής σκέψης είναι στενά συνδεδεμένη με τη γνωστική ανάπτυξη (γνωστικός παραλληλισμός).
 2. Τρία (1+2) στάδια της ηθικής ανάπτυξης.

Jean Piaget:

Τα στάδια της ηθικής ανάπτυξης (5/17)

- 1. Προ-ηθική περίοδος**
(μέχρι περίπου τα 4-5 χρόνια).
- 2. Στάδιο του Ηθικού Ρεαλισμού**
(Ετερόνομη Ηθική) (5 – 9 χρόνια).
- 3. Στάδιο του Ηθικού Σχετικισμού**
(Αυτόνομη Ηθική) (>10 χρόνια).

Προ-ηθική περίοδος ($\leq 4/5$ χρόνια) (6/17)

- Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας **δεν κατανοούν την έννοια των κανόνων** γενικά (ηθικών και μη) ούτε και τους λόγους για τους οποίους οι κανόνες υπάρχουν.
- Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τούς ενδιαφέρει να παίζουν τα ίδια και να περνούν καλά χωρίς να εφαρμόζουν συγκεκριμένους κανόνες. Συνήθως, αν εφαρμόζουν κάποιους κανόνες, αυτοί είναι **ιδιοσυγκρασιακοί-προσωπικοί κανόνες** (π.χ., ποδόσφαιρο χωρίς συγκεκριμένους κανόνες αποδεκτούς από όλους).

Επιπλέον, οι γονείς και τα μεγαλύτερα παιδιά είναι πιο ανεκτικοί με αυτή τη συμπεριφορά των μικρών παιδιών.

Προ-ηθική περίοδος ($\leq 4/5$ χρόνια) (7/17)

- Οι ιδέες τους για το τι είναι σωστό ή λάθος (καλό ή κακό) είναι αυθαίρετες. Όταν ρωτηθούν ποιο αγόρι είναι πιο άτακτο στις παραπάνω ιστορίες και γιατί, απαντούν με τυχαίο τρόπο.
- Προς το τέλος αυτής της περιόδου, τα παιδιά αρχίζουν να αναγνωρίζουν τους κανόνες παρατηρώντας τη συμπεριφορά των μεγαλύτερων και μιμούμενοι αυτούς.

Στάδιο του ηθικού ρεαλισμού (Ετερόνομη Ηθική, 5-9 χρόνια) (8/17)

- Το παιδί κατανοεί την έννοια του κανόνα και αναπτύσσει την πεποίθηση ότι **οι κανόνες πρέπει να ισχύουν και να εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση** (οι κανόνες υπάρχουν για να εφαρμόζονται και όχι για να παραβιάζονται).
- **Κανόνες = 'ηθικά απόλυτα'** που καθορίζονται από κάποια ανώτερη δύναμη (Θεός, γονείς, δάσκαλοι, αστυνομία κ.ά.) και γι' αυτό δεν μπορούν να αλλάξουν. **Οι κανόνες είναι απόλυτοι και αμετάβλητοι** ('σωστό' = πάντα υπακοή στους κανόνες).

Στάδιο του ηθικού ρεαλισμού (Ετερόνομη Ηθική, 5-9 χρόνια) (9/17)

- Η ηθικότητα μιας πράξης κρίνεται με γνώμονα τις συνέπειές της και **ΟΧΙ** την πρόθεση ή τα κίνητρα κάποιου.

Κατά συνέπεια, κρίνουν ότι ο Γιάννης ήταν πιο άτακτος από το Χάρη, επειδή η πράξη του προκάλεσε μεγαλύτερη ζημιά.

- **Σύμφυτη Δικαιοσύνη**

Τα παιδιά πιστεύουν ότι κάθε παράβαση κανόνα αναπόφευκτα θα τιμωρηθεί.

Στάδιο του ηθικού σχετικισμού (Αυτόνομη Ηθική, >10 χρόνια) (10/17)

- Οι κανόνες αρχίζουν να **αμφισβητούνται**, δε θεωρούνται πλέον 'ιεροί' ή 'απαράβατοι' (κάθε παράβαση κανόνα δεν τιμωρείται αναγκαστικά).
- Τα παιδιά κατανοούν ότι οι κανόνες της κοινωνίας είναι **αυθαίρετοι**, αντιμετωπίζονται ως **απλές κοινωνικές συμβάσεις** που υπάρχουν γιατί έχουν προηγηθεί συμφωνίες μεταξύ των ενδιαφερόμενων μελών.
- Πιο διαλλακτική στάση απέναντι τους κανόνες. **Οι κανόνες μπορούν να αλλάξουν.**

Στάδιο του ηθικού σχετικισμού (Αυτόνομη Ηθική, >10 χρόνια) (11/17)

- Η **πρόθεση** του ατόμου αρχίζει να λαμβάνεται υπόψη από τα παιδιά προκειμένου να προβούν σε μια ηθική κρίση.
- **Δεν υπάρχει απολύτως σωστό ή λάθος.** Η ηθική δεν εξαρτάται από τις συνέπειες μιας πράξης, αλλά από την πρόθεση που την υποκίνησε.

Έτσι, τα παιδιά κατανοούν ότι ο Χάρης είναι ο πιο άτακτος από τα δύο παιδιά *(μεγαλύτερη βαρύτητα στα κίνητρα και στις προθέσεις και μικρότερη στο μέγεθος της ζημιάς που η πράξη προκάλεσε)*.

Προϋποθέσεις αλλαγής σταδίου σκέψης (12/17)

Τι προκαλεί τη μετάβαση από στάδιο σε στάδιο;

1) Γνωστικές αλλαγές

(αποβολή του εγωκεντρισμού της σκέψης ο οποίος εμποδίζει το παιδί να λάβει υπόψη του τις προθέσεις των άλλων).

2) Κοινωνικές εμπειρίες

(τα παιδιά απομακρύνονται όλο και περισσότερο από την εξουσία των ενηλίκων, περνούν περισσότερο χρόνο με συνομηλικούς 'ίδιου status', κατανοούν την ύπαρξη διαφορετικών απόψεων/προθέσεων, επιχειρηματολογούν υπέρ της δικής τους άποψης, συνεργάζονται με άλλους, λαμβάνουν από κοινού αποφάσεις, αναγνωρίζουν τη διαδικασία θέσπισης κανόνων μέσα από αμοιβαίες συμφωνίες και όχι ως παράγωγων ανώτερων δυνάμεων, αλλά και το ότι οι κανόνες δεν είναι απόλυτοι και μπορούν να αλλάζουν).

Κριτική Θεώρηση στη Θεωρία του Piaget (13/17)

A. Ως προς την ηλικία που αποβάλλεται ο εγωκεντρισμός:

Οι έρευνες που μελέτησαν την ανάπτυξη της Θεωρίας του Νου έδειξαν ότι τα παιδιά αρχίζουν να κατανοούν τις προθέσεις των άλλων σε πολύ μικρότερη ηλικία (3-5 ετών) από ό,τι υποστήριζε ο Piaget.

Κριτική θεώρηση στη θεωρία του Piaget (14/17)

B. Ως προς τη μεθοδολογία του Piaget:

- i. Στις ιστορίες που έδινε ο Piaget στα παιδιά, η πρόθεση των ηρώων συγκρούεται με το μέγεθος της ζημιάς που προκλήθηκε.

Όταν αυτή η μεταβλητή ληφθεί υπόψη (δηλ. όταν το μέγεθος της ζημιάς διατηρηθεί σταθερό/ίδιο και στις δύο ιστορίες), διαφοροποιώντας μόνον την πρόθεση του ήρωα, τότε ακόμη και πολύ μικρά παιδιά (5 ή 6 ετών) δίνουν απαντήσεις λαμβάνοντας υπόψη την πρόθεση.

ΑΡΑ, τα παιδιά περνούν στο στάδιο του ηθικού σχετικισμού πολύ νωρίτερα από την ηλικία που ο Piaget είχε προτείνει.

Κριτική θεώρηση στη θεωρία του Piaget (15/17)

- ii. Ο Piaget δεν εξέτασε ο ίδιος εμπειρικά εάν οι σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους επιδρούν στην ηθική ανάπτυξη.

ΩΣΤΟΣΟ,

άλλοι ερευνητές έδειξαν ότι πράγματι η αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους έχει υψηλότερους δείκτες θετικής συσχέτισης με την ηθική ανάπτυξη από ό,τι η αλληλεπίδραση με τους ενηλίκους.

Κριτική Θεώρηση στη Θεωρία του Piaget (16/17)

Kruger (1992): Έρευνα για το ρόλο των αλληλεπιδράσεων με τους συνομηλίκους στην ηθική ανάπτυξη.

Δείγμα: Δύο ομάδες παιδιών ηλικίας 8 ετών.

Διαδικασία: Ζήτησε από τα παιδιά της πρώτης ομάδας να συζητήσουν μια σειρά από ηθικά διλήμματα με τη μητέρα τους και από τα παιδιά της δεύτερης να συζητήσουν τα ίδια διλήμματα με ένα συνομήλικό τους.

Η ηθική σκέψη των παιδιών αξιολογήθηκε δύο φορές: πριν και μετά από τις συζητήσεις αυτές.

Κριτική Θεώρηση στη Θεωρία του Piaget (17/17)

Έρευνα Kruger (1992)

Αποτελέσματα: Τα παιδιά στην ομάδα των συνομηλίκων ήταν πιο ικανά να σκέπτονται ηθικά (στη δεύτερη αξιολόγηση) από ό,τι τα παιδιά στην ομάδα με τις μητέρες.

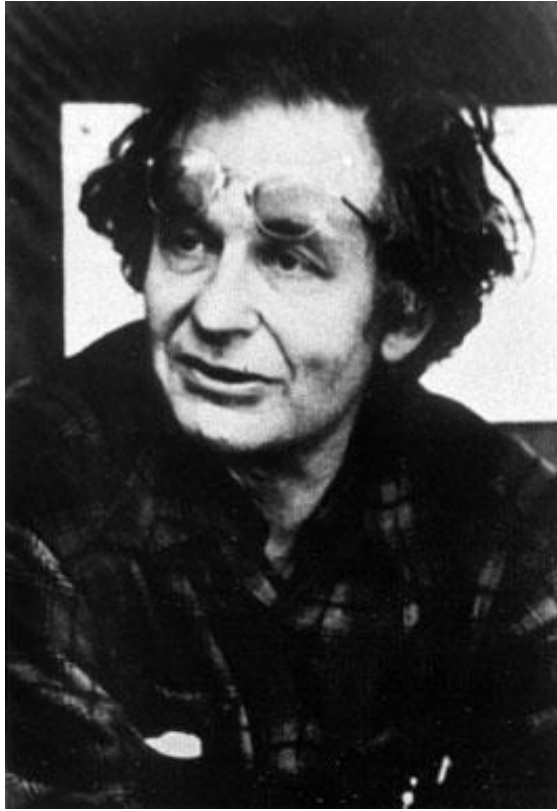
Ερμηνεία: Πιθανόν τα παιδιά στην ομάδα με τις μητέρες να υιοθετούσαν αυθόρμητα τις απόψεις τους. Στην ομάδα των συνομηλίκων, όμως, τα παιδιά συμμετείχαν ενεργά στο διάλογο και έκαναν προσπάθειες να επιλύσουν το ηθικό δίλημμα που τους είχε τεθεί.

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη (1/32)

Φωτογραφία 2. Lawrence Kohlberg (1927-1987)

“Youths who understand justice act more justly, and the man understands justice helps create a moral climate which goes far beyond his immediate and personal acts. The universal society is the beneficiary.”

Kohlberg, L. (1968). The child as a moral philosopher. *Psychology Today*, 2, 24-30.

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη (2/32)

- **Kohlberg:** διατύπωση μιας βελτιωμένης -σε σχέση με αυτήν του Piaget- θεωρία για την ηθική ανάπτυξη.
- Υποστήριξε και αυτός την ιδέα του **γνωστικού παραλληλισμού** (η ανάπτυξη της ηθικής σκέψης είναι στενά συνδεδεμένη με τη γνωστική ανάπτυξη).
- Θεωρούσε, όμως, ότι η ηθική σκέψη **συνεχίζει να αναπτύσσεται ακόμα και μετά από την εφηβεία, κατά την ενήλικη ζωή.**

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη (3/32)

- Ο Kohlberg χρησιμοποίησε ιστορίες με **υποθετικά ηθικά διλήμματα**. Συνήθως το δίλημμα στρεφόταν γύρω από (α) την υπακοή ενός κανόνα, ενός νόμου, μιας εξουσίας ή (β) την ανάληψη δράσης η οποία εναντιωνόταν στον κανόνα, νόμο ή στην εξουσία, αλλά ήταν για το καλό άλλων.
- Τις ιστορίες αυτές τις έδινε σε **παιδιά και εφήβους** και τούς ζητούσε να διατυπώσουν τις απόψεις τους για την ορθότερη έκβαση του διλήμματος.
- Μία από τις πιο γνωστές ιστορίες του Kohlberg είναι η **ιστορία του Heinz**.

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη (4/32):

Η ιστορία του Heinz

«Κάπου στην Ευρώπη, μία γυναίκα είναι ετοιμοθάνατη από μια σπάνια μορφή καρκίνου. Υπάρχει ένα φάρμακο που μπορεί να της σώσει τη ζωή. Πρόκειται για μια μορφή ραδίου και το έχει ανακαλύψει ένας φαρμακοποιός που ζει στην ίδια πόλη. Η παρασκευή του φαρμάκου είναι δαπανηρή, αλλά ο φαρμακοποιός χρεώνει δεκαπλάσια τιμή του κόστους. Πληρώνει \$ 200 για το ράδιο και χρεώνει \$2000 για μια μικρή δόση, δέκα φορές δηλαδή περισσότερο από όσο του κοστίζει. Ο σύζυγος της άρρωστης γυναίκας, ο Heinz, έτρεξε σε όλους τους γνωστούς του για να δανειστεί χρήματα, αλλά κατάφερε συγκεντρώσει μόνο \$1000, τα μισά από όσα του χρειάζονται. Εξήγησε στο φαρμακοποιό ότι η γυναίκα του πεθαίνει και τον παρακάλεσε να του πουλήσει το φάρμακο φθηνότερα ή έστω να τον αφήσει να του εξοφλήσει τα χρήματα αργότερα. Ο φαρμακοποιός του απάντησε: «Όχι, εγώ ανακάλυψα το φάρμακο και σκοπεύω να γίνω πλούσιος από αυτό». Οπότε, πάνω στην απελπισία του, ο Heinz διέρρηξε το φαρμακείο και έκλεψε το φάρμακο για τη γυναίκα του.» (Kohlberg, 1969, σελ. 379).

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη (5/32): Η ιστορία του Heinz

Μετά το τέλος της ιστορίας, οι συμμετέχοντες έπρεπε να απαντήσουν σε μία σειρά από ερωτήσεις, όπως:

- Έπρεπε ο Heinz να κλέψει το φάρμακο (ή όχι);
- Αν ο Heinz δεν αγαπάει τη γυναίκα του, θα πρέπει να κλέψει το φάρμακο (ή όχι);
- Υποθέστε ότι το άτομο που πεθαίνει δεν είναι η γυναίκα του, αλλά κάποιος άγνωστος. Πρέπει να κλέψει ο Heinz το φάρμακο για έναν άγνωστο (ή όχι);
- Είναι σημαντικό οι άνθρωποι να κάνουν τα πάντα για να σώσουν τη ζωή κάποιου (ή όχι);

Kohlberg και Ηθική Ανάπτυξη (6/32): Η ιστορία του Heinz

- Τον Kohlberg δεν τον ενδιέφερε η τελική επιλογή της μίας ή της άλλης απάντησης (ΝΑΙ ή ΟΧΙ) στα συγκεκριμένα ερωτήματα, **αλλά οι εξηγήσεις των συμμετεχόντων, δηλαδή η συλλογιστική που οι συμμετέχοντες ανέπτυσαν όταν απαντούσαν.**
- Ο Kohlberg, με βάση τις απαντήσεις που έπαιρνε σε διλήμματα όπως **η ιστορία του Heinz**, κατέληξε στη θεωρία του.

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (7/32)

Kohlberg

6 στάδια ηθικής ανάπτυξης, ταξινομημένα σε 3 επίπεδα:

- I. Προ-συμβατική ηθική σκέψη.
- II. Συμβατική ηθική σκέψη.
- III. Μετα-συμβατική ηθική σκέψη.

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (8/32)

- Κάθε στάδιο αντιπροσωπεύει **έναν τρόπο σκέψης, μια 'μέθοδο σκέψης'** και όχι μια ηθική απόφαση.
- Κάθε στάδιο προϋποθέτει τα επιτεύγματα του προηγούμενου σταδίου.
- Η διαδοχή των σταδίων είναι **σταθερή, αμετάβλητη και οικουμενική.**
- Η διαδοχή των σταδίων δικαιολογείται λόγω του **γνωστικού παραλληλισμού.**

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (9/32)

- Προϋπόθεση για τη διατύπωση ηθικών κρίσεων είναι η **απαλλαγή από τον εγωκεντρισμό της προσχολικής ηλικίας** και η ικανότητα να μπαίνει το παιδί νοητικά και συναισθηματικά στη θέση του άλλου.
- Η γνωστική ανάπτυξη δεν αποτελεί επαρκή συνισταμένη της ηθικής ανάπτυξης. Μεγάλη σημασία παίζουν και οι **κοινωνικές εμπειρίες** που έχει το άτομο (π.χ., μετασυμβατικό επίπεδο – ενήλικη ζωή).

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (10/32)

ΕΠΙΠΕΔΟ Ι: ΠΡΟ-ΣΥΜΒΑΤΙΚΟ <i>(βασισμένο σε τιμωρίες και ανταμοιβές)</i>	Στάδιο 1	Ηθική που προσανατολίζεται στην τιμωρία και στην υπακοή	Υπακούει στους κανόνες προκειμένου να αποφύγει την τιμωρία.
< 9-10 χρόνια	Στάδιο 2	Ηθική του ατομισμού, των συντελεστικών στόχων και της συνδιαλλαγής	Υπακούει προκειμένου να αποκτήσει ανταμοιβές και να του αποδοθούν χάρες.

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (11/32)

ΕΠΙΠΕΔΟ II: ΣΥΜΒΑΤΙΚΟ <i>(βασισμένο στην κοινωνική συμμόρφωση)</i>	Στάδιο 3	Ηθική του «καλού αγοριού ή καλού κοριτσιού»	Συμμορφώνεται για να αποφύγει τη δυσαρέσκεια και την απόρριψη των άλλων.
Μέση παιδική ηλικία, εφηβεία, ενήλικη ζωή	Στάδιο 4	Ηθική της συνείδησης και της έννομης τάξης	Συμμορφώνεται για να αποφύγει την επίκριση της νόμιμης εξουσίας και τη συνεπακόλουθη ενοχή.

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (12/32)

ΕΠΙΠΕΔΟ III: ΜΕΤΑ- ΣΥΜΒΑΤΙΚΟ <i>(βασισμένο σε ηθικές αρχές)</i> > 20 χρόνια	Στάδιο 5	Ηθική του κοινωνικού συμβολαίου, των ατομικών δικαι- ωμάτων και των δημοκρατικά αποδεκτών νόμων	Τηρεί τους νόμους για την ευημερία της κοινότητας.
	Στάδιο 6	Ηθική της προσωπικής επιλογής καθολικών αρχών	Τηρεί τις οικουμενικές ηθικές αρχές.

Προ-συμβατικό επίπεδο (13/32)

Στάδιο 1. Ηθική που προσανατολίζεται στην τιμωρία και στην υπακοή:

- Μια πράξη κρίνεται ως ‘καλή’ ή ‘κακή’ ανάλογα με τις συνέπειές της.
- Τα παιδιά αγνοούν τις αντικειμενικές επιπτώσεις μιας πράξης ή τις προθέσεις του ατόμου που ενεργεί.
- Υπακούουν σε κάθε μορφή εξουσίας μόνο και μόνο **για να αποφύγουν την τιμωρία** (δεν έχουν, ωστόσο, πραγματική επίγνωση της έννοιας του κανόνα, π.χ., είναι κακή η πράξη μόνον όταν πιαστεί κάποιος).

ΑΡΑ:

Τα παιδιά θεωρούν ότι κακή συμπεριφορά είναι αυτή που τιμωρείται και καλή αυτή που επιβραβεύεται.

Προ-συμβατικό επίπεδο (14/32)

Παραδείγματα απαντήσεων στην ιστορία του Heinz, σταδίου 1:

- Ο Heinz πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή αν αφήσει τη γυναίκα του να πεθάνει θα έχει ο ίδιος προβλήματα.
- Ο Heinz δεν πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή αν το κάνει θα πάει φυλακή.

Προ-συμβατικό επίπεδο (15/32)

Στάδιο 2. Ηθική του ατομισμού, των συντελεστικών στόχων και της συνδιαλλαγής:

- Τα παιδιά τηρούν τους κανόνες προκειμένου να κερδίσουν αμοιβές ή όταν εξυπηρετούνται προσωπικές τους ανάγκες.
- Το παιδί δείχνει κάποιο ενδιαφέρον για τις ανάγκες των άλλων μόνον όταν υπάρχει δυνατότητα ανταπόδοσης *(το να κάνουμε πράγματα για άλλους είναι 'σωστό' μόνον αν ωφεληθούμε κάποια στιγμή από αυτούς)*.

ΑΡΑ:

‘Σωστό’ είναι ό,τι αποφέρει κέρδη ή ανταλλάγματα ή όφελος στο παιδί.

Προ-συμβατικό επίπεδο (16/32)

Παραδείγματα απαντήσεων στην ιστορία του Heinz, σταδίου 2:

- Ο Heinz πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή η γυναίκα του το χρειάζεται για να ζήσει κι εκείνος χρειάζεται την παρέα της.
- Ο Heinz δεν πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή μπορεί να τον πιάσουν και η γυναίκα του θα έχει πεθάνει πριν βγει εκείνος από τη φυλακή κι έτσι δεν θα έχει κανένα όφελος.

Συμβατικό επίπεδο (17/32)

Στάδιο 3. Ηθική του ‘καλού αγοριού’ / ‘καλού’ κοριτσιού’:

- Το παιδί **συμμορφώνεται στις προσδοκίες των ατόμων** στο στενό περιβάλλον του (γονείς, δάσκαλοι, συμμαθητές).
- Μια συμπεριφορά κρίνεται ως ηθική εφόσον **ευχαριστεί τους άλλους και είναι αποδεκτή** από τα πρόσωπα του κοινωνικού περιβάλλοντος.
- Οι πράξεις αξιολογούνται με βάση την **πρόθεση**.
- Ένας από τους στόχους του παιδιού είναι να θεωρείται **‘καλό’ παιδί**.

Συμβατικό επίπεδο (18/32)

Παραδείγματα απαντήσεων στην ιστορία του Heinz, σταδίου 3:

- Ο Heinz πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή η κοινωνία περιμένει από έναν σύζυγο που αγαπάει τη γυναίκα του να τη βοηθήσει, ανεξάρτητα από τις συνέπειες.
- Ο Heinz δεν πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή θα ατιμάσει την οικογένειά του και τα μέλη της θα ντρέπονται γι' αυτόν.

Συμβατικό επίπεδο (19/32)

Στάδιο 4. Ηθική της συνείδησης και της έννομης τάξης:

- Το ενδιαφέρον τώρα μετατοπίζεται από τη στενή κοινωνική ομάδα στην οποία συμμετέχει το άτομο στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα.
- Αποδοχή και συμμόρφωση στους κοινωνικούς κανόνες, εξαιτίας της πεποίθησης ότι οι κανόνες και οι νόμοι συμβάλλουν στη διατήρηση της τάξης (τάξη καλή και ηθική).

ΑΡΑ:

Ηθικό θεωρείται το να εκτελεί κάποιος τα καθήκοντά του, να σέβεται την εξουσία, να διατηρεί την κοινωνική τάξη. Η συνεισφορά στην κοινωνία θεωρείται, επίσης, θεμιτή.

Συμβατικό επίπεδο (20/32)

Παραδείγματα απαντήσεων στην ιστορία του Heinz, σταδίου 4:

- Ο Heinz πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή η κοινωνία σύντομα θα διαλυθεί αν επιτρέπεται σε ανθρώπους όπως ο φαρμακοποιός να ξεφεύγουν με την απληστία και τον ατομισμό τους.
- Ο Heinz δεν πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή αν κάθε άνθρωπος παίρνει το νόμο στα χέρια του, ανεξάρτητα από το πόσο δικαιολογημένη είναι μια ενέργεια, η κοινωνική τάξη γρήγορα θα καταλυθεί.

Μετα-συμβατικό επίπεδο (21/32)

Στάδιο 5. Ηθική του κοινωνικού συμβολαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικά αποδεκτών νόμων:

- Οι ηθικές κρίσεις εδώ υπερβαίνουν τους νόμους που θεσμοθετεί η κοινωνία (ευελιξία στις ηθικές κρίσεις).
- Ηθικές είναι οι πράξεις που εκφράζουν την **πλειοψηφία των ανθρώπων**.
- Το άτομο έχει διαμορφώσει προσωπικές αξίες και θέσεις και αναγνωρίζει ότι οι κανόνες πρέπει να τηρούνται επειδή είναι μέρος του **Κοινωνικού Συμβολαίου** (ζούμε σύμφωνα με τους νόμους / ισορροπία μεταξύ ατομικών δικαιωμάτων και δημοκρατικά αποδεκτών νόμων). Κατανοεί, όμως, ότι οι κανόνες μπορεί να είναι άδικοι και μπορούν να αλλάξουν.
- Ορισμένες **αξίες, όπως αυτές της ζωής και της ελευθερίας, θεωρούνται ότι είναι अपαραβάτες** και πρέπει να διατηρηθούν ανεξάρτητα από την πλειοψηφία των απόψεων.

Μετα-συμβατικό επίπεδο (22/32)

Παραδείγματα απαντήσεων στην ιστορία του Heinz, σταδίου 5:

- Ο Heinz πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή ο νόμος δεν έχει διατυπωθεί για περιπτώσεις στις οποίες η υπακοή σε αυτόν θα κοστίσει μια ανθρώπινη ζωή.
- Ο Heinz δεν πρέπει να κλέψει το φάρμακο, επειδή ακόμα κι αν δεν κατηγορηθεί σε περίπτωση που το κλέψει, ακόμα και αν εξαιρετικές καταστάσεις δικαιολογούν το να πάρει κάποιο άτομο το νόμο στα χέρια του, το αποτέλεσμα δε δικαιώνει πάντα τα μέσα.

Μετα-συμβατικό επίπεδο (23/32)

Στάδιο 6. Ηθική προσανατολισμένη στην προσωπική επιλογή καθολικών αρχών:

- Το τι είναι ηθικό καθορίζεται από **προσωπικές πεποιθήσεις ή επιλεγμένες από το ίδιο το άτομο ηθικές αρχές.**
- Πίστη σε **αφηρημένες αρχές - κατευθυντήριες γραμμές** που ξεπερνούν τους άλλους (ζωή, ελευθερία, ισότητα).
- Όταν οι αρχές αυτές συγκρούονται με το νόμο, **ηθικό είναι να ακολουθεί κάποιος τη συνείδησή του**, ακόμη κι αν διακινδυνεύει ο ίδιος (π.χ., απειλή φυλακής, κοινωνικός αποκλεισμός).

Υποθετική εννοιολογική κατασκευή, καθώς πολύ λίγοι άνθρωποι τελικά επιδεικνύουν αυτού του τύπου την ηθική σκέψη.

Μετα-συμβατικό επίπεδο (24/32)

Παραδείγματα απαντήσεων στην ιστορία του Heinz, σταδίου 6:

- Ο Heinz **πρέπει** να κλέψει το φάρμακο, επειδή όταν μια επιλογή πρέπει να γίνει ανάμεσα στο να μην τηρηθεί ο νόμος και στο να σωθεί μία ζωή, κάποιος πρέπει να ενεργεί σύμφωνα με την ανώτερη αρχή της διατήρησης και σεβασμού της ζωής.
- Ο Heinz **δεν πρέπει** να κλέψει το φάρμακο, επειδή πρέπει να σκεφτεί και τους άλλους ανθρώπους που το χρειάζονται εξίσου με τη γυναίκα του. Κλέβοντας το φάρμακο, θα ενεργούσε σύμφωνα με τα προσωπικά του συμφέροντα και θα έδειχνε τέλεια περιφρόνηση στην αξία όλων αυτών των ανθρώπων που είχαν ανάγκη το φάρμακο.

Τα στάδια ηθικής ανάπτυξης κατά Kohlberg (25/32)

‘Γιατί να τηρήσω έναν κανόνα;’ Απαντήσεις ανά στάδιο:

Στάδιο 1. “Γιατί δε θα τιμωρηθώ”.

Στάδιο 2. “Γιατί θα ανταμειφθώ αργότερα”.

Στάδιο 3. “Γιατί το θέλουν οι φίλοι μου”.

Στάδιο 4. “Γιατί είναι νόμος”.

Στάδιο 5. “Γιατί η τήρηση των κανόνων είναι για το καλό της κοινωνίας”.

Στάδιο 6. “Είναι ένας αφηρημένος, καθολικός κανόνας και μπορώ να ζω σύμφωνα με αυτόν, διότι είναι δίκαιος. Αν δεν ήταν δίκαιος κανόνας, δε θα τον τηρούσα”.

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (26/32)

1. Ως προς την **οικουμενικότητα των σταδίων**:

- Kohlberg: τα επίπεδα/στάδια της ηθικής ανάπτυξης είναι **οικουμενικά**.
- Ωστόσο, ορισμένοι ερευνητές επισήμαναν ότι τα στάδια του Kohlberg, ενδεχομένως, αντιπροσωπεύουν την ηθική σκέψη που επικρατεί αποκλειστικά και μόνον στις δυτικές ατομικιστικές κοινωνίες. Ο Kohlberg παρέβλεψε σημαντικές πολιτισμικές διαφορές οι οποίες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τι θεωρείται ηθικό και τι όχι σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμό (**‘ηθική απολυτοκρατία’**).

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (27/32)

- **Snarey (1987):** μετα-ανάλυση 40 ανεξάρτητων ερευνών για την ηθική ανάπτυξη που είχαν διεξαχθεί σε 27 διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.
- Σε όλες τις έρευνες οι ερευνητές είχαν βρει ότι οι συμμετέχοντες διέρχονταν από τα στάδια με την ίδια ακολουθία, χωρίς αντιστροφές πορείας, καθώς και ότι τα στάδια 1 έως 5 υπήρχαν σε όλες τις πολιτισμικές ομάδες που μελετήθηκαν.
- Ωστόσο, κανένα ίχνος του σταδίου 6 δε βρέθηκε σε άτομα από συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια.

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (28/32)

- Επιπλέον, σε πιο συλλογικούς πολιτισμούς (π.χ., *Ταϊβάν, Παπούα-Νέα Γουϊνέα και Ισραήλ*), ορισμένες από τις ηθικές κρίσεις δεν συμφωνούσαν με κανένα από τα έξι στάδια του Kohlberg.
- Επρόκειτο για κρίσεις που στηρίζονταν στην ευημερία ολόκληρης της κοινότητας. Τέτοια συλλογιστική δε βρέθηκε στις κρίσεις συμμετεχόντων από τις ΗΠΑ.

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (29/32)

2. Ως προς τα ηθικά διλήμματα:

- Τα ηθικά διλήμματα που χρησιμοποίησε ο Kohlberg ήταν τεχνητά και ιδιαίτερος σύνθετα για τα παιδιά *(τα παιδιά έπρεπε να είναι σε θέση να συγκρατούν ένα μεγάλο αριθμό πληροφοριών που εμπλέκουν πολλά πρόσωπα και καταστάσεις)*.

ΑΡΑ: η μεθοδολογία του Kohlberg ενδεχομένως υποτιμά την ικανότητα των μικρών παιδιών να σκέφτονται ηθικά.

- Όταν μάλιστα παρατηρήσει κάποιος τα παιδιά στο φυσικό τους περιβάλλον (σχολείο, σπίτι), πολλές φορές επιδεικνύουν ανώτερους τύπους ηθικής σκέψης σε πολύ μικρές ηλικίες.

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (30/32)

- Όλα τα ηθικά διλήμματα που χρησιμοποίησε ο Kohlberg, αναφέρονταν σε αρνητικές πράξεις (*κλοπή, ανυπακοή, τιμωρία κ.ά.*).
- Συνεπώς, μπορεί να μην καταγράφουν το είδος της ηθικής σκέψης που χρησιμοποιείται από τα παιδιά στο πλαίσιο θετικών κοινωνικών συμπεριφορών (*π.χ., το να βοηθάς κάποιον όταν ξέρεις ότι αυτή η πράξη θα είναι εις βάρος σου*).

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (31/32)

3. Ως προς τη σχέση λόγου και πράξης:

- Οι έρευνες του Kohlberg αξιολόγησαν τις ηθικές κρίσεις και όχι την ηθική συμπεριφορά.
- Μπορεί να υπάρχει μεγάλη απόσταση μεταξύ των ηθικών κρίσεων σε διλήμματα και της ηθικής συμπεριφοράς. Κατά συνέπεια, η συμπεριφορά συχνά μπορεί να μην αντανακλά τις σκέψεις και τις πεποιθήσεις κάποιου για το τι είναι ηθικό και τι όχι.

Ανάγκη ‘ηθικής εκπαίδευσης’ (Damon, 1999).

Κριτική στη θεωρία του Kohlberg (32/32)

4. Διαφορές φύλου ως προς την ηθική ανάπτυξη:

- Ο Kohlberg μελέτησε μόνον άνδρες και αγνόησε την πιθανότητα η ηθική σκέψη να αναπτύσσεται διαφορετικά στις γυναίκες από ό,τι στους άνδρες.
- Η **Carol Gilligan** κύρια εκφραστής της κριτικής αυτής

“Έχουν οι γυναίκες λιγότερο ανεπτυγμένη ηθική σκέψη από ό,τι οι άνδρες;”

Kohlberg (1971): **ΝΑΙ**

(Οι γυναίκες ορίζουν το ‘σωστό’ με αναφορά σε ό,τι ευχαριστεί ή βοηθά τους άλλους και ότι εγκρίνεται από αυτούς) – Στάδιο 3.

Gilligan και Ηθική Ανάπτυξη

Gilligan και Ηθική Ανάπτυξη (1/9)

“Listening to women, I heard a different voice and discovered that bringing in women’s lives changes both psychology and history. It literally changes the voice: how the human story is told, and also who tells it.”

C. Gilligan (1993). *In a different voice: Letters to Readers*, Harvard University Press (p. xi).

Φωτογραφία 3. Carol Gilligan (1936 – Current)

Gilligan και Ηθική Ανάπτυξη (2/9)

- Η Gilligan υποστήριξε ότι η **υποτιθέμενη** ‘κατωτερότητα’ των **γυναικών** έχει να κάνει κυρίως με τα **κριτήρια με τα οποία αξιολογείται η ηθική ανάπτυξη** και όχι με την ποιότητα της σκέψης των γυναικών.
- Σύμφωνα με το μοντέλο του Kohlberg, τα **υψηλότερα στάδια ηθικής σκέψης** προσδιορίζονται με αναφορά σε **παραδοσιακά ανδρικές αξίες** (ατομισμός, ορθολογισμός, δικαιοσύνη).
- Οι **παραδοσιακά γυναικείες αξίες** της παροχής φροντίδας στους άλλους, της υπευθυνότητας, της ευτυχίας των άλλων συνδέονται με τα **στάδια 3 και 4** στα διλήμματα τα οποία χρησιμοποίησε ο Kohlberg.

Gilligan και Ηθική Ανάπτυξη (3/9)

- Η διαφορά αυτή μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι **τα κορίτσια** κοινωνικοποιούνται στο ρόλο του να παρέχουν **στοργή και φροντίδα** και να νοιάζονται για τις ανάγκες των άλλων.
- **Τα αγόρια** κοινωνικοποιούνται επίσης με τον ίδιο τρόπο, όμως, καθώς μεγαλώνουν, ενθαρρύνονται περισσότερο (συγκριτικά με τα κορίτσια) προς **την αυτονομία, την ανεξαρτησία**, ιδιότητες απαραίτητες για την επαγγελματική επιτυχία. Ο προσανατολισμός αυτός τα κάνει να έρχονται συχνά σε σύγκρουση με τα ανθρωπιστικά, ηθικά ενδιαφέροντα.

Gilligan και Ηθική Ανάπτυξη (4/9)

- Η Gilligan αμφισβήτησε τον προσανατολισμό προς τη **δικαιοσύνη** που διέκρινε τη θεωρία του Kohlberg.
- Σύμφωνα με τη Gilligan, ο προσανατολισμός προς τη δικαιοσύνη αποτελεί κατεξοχήν μια **ανδρική υπόθεση**.
- Η ίδια υποστήριξε ότι οι άνδρες σκέφτονται κυρίως με αναφορά σε κανόνες και νόμους, ενώ οι γυναίκες κυρίως με αναφορά στη **‘φροντίδα προς τους άλλους’ (μέριμνα)** και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Gilligan και Ηθική Ανάπτυξη (5/9)

- **Gilligan:** Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι **οι γυναίκες ακολουθούν ένα διαφορετικό μονοπάτι ανάπτυξης της ηθικής σκέψης** απ' ό,τι οι άνδρες (*η υπευθυνότητα και η έγνοια για τους άλλους προηγείται και ξεπερνά τα ατομικά δικαιώματα*).

ΑΡΑ, οι γυναίκες δεν είναι λιγότερο ή περισσότερο ηθικές συγκριτικά με τους άνδρες, **είναι ηθικές κατά έναν διαφορετικό τρόπο** από ό,τι οι άνδρες.

- **Gilligan:** Χρησιμοποίησε και η ίδια **ηθικά διλήμματα, πιο ρεαλιστικά** ωστόσο (*ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, έκτρωση ή συνέχιση της εγκυμοσύνης*).

Επίπεδα ηθικής ανάπτυξης κατά Gilligan (6/9)

Πρότεινε 3 επίπεδα για την ανάπτυξη της ηθικής σκέψης:

Επίπεδο 1. Προσανατολισμός η ατομική επιβίωση
(έμφαση στις προσωπικές ανάγκες και επιθυμίες).

Μετάβαση 1: Από τον ατομισμό στην υπευθυνότητα
(σύγκρουση ανάμεσα στις προσωπικές επιθυμίες και το 'σωστό').

Επίπεδα ηθικής ανάπτυξης κατά Gilligan (7/9)

Επίπεδο 2. Καλοσύνη = Αυτοθυσία

(υιοθέτηση παραδοσιακά γυναικείων αξιών και έμφαση στις διαπροσωπικές σχέσεις / προσανατολισμός προς την ευχαρίστηση άλλων ακόμη κι αν κάτι τέτοιο απαιτεί προσωπικές θυσίες).

Μετάβαση 2: Από την καλοσύνη στην αλήθεια *(αμφισβήτηση της έννοιας της αυτοθυσίας, ανεξάρτητα από τις συνέπειες δεν είναι πάντα σωστό στο όνομα της ηθικής να κάνεις κακό στον εαυτό σου).*

Επίπεδα ηθικής ανάπτυξης κατά Gilligan (8/9)

Επίπεδο 3. Η ηθική της μη βίας

*(η αποφυγή της βίας προς τους άλλους και τον εαυτό
βρίσκεται πίσω από όλες τις ηθικές κρίσεις / η έγνοια για το
καλό όλων των ανθρώπων καθίσταται καθολική αρχή και
υιοθετείται).*

Κριτική στη θεωρία της Gilligan (9/9)

- Μήπως και τα διλήμματα της Gilligan ήταν και αυτά **προκατειλημμένα** (προς την άλλη κατεύθυνση);
- Είναι πραγματικά διαφορετικοί άνδρες και γυναίκες;

Ηθική Ανάπτυξη και Φύλο

Ηθική Ανάπτυξη και Φύλο (1/4)

- Οι έρευνες που ασχολήθηκαν με την ηθική σκέψη ανδρών και γυναικών κατέληξαν σε **αντιφατικά ευρήματα**.
- Η **Eisenberg** και οι συνεργάτες της (1991) βρήκαν ότι η προκοινωνική κρίση των κοριτσιών ήταν υψηλότερου επιπέδου από ό,τι αυτή των αγοριών στο τέλος της παιδικής ηλικίας (10-12 ετών). Στην εφηβεία, όμως, δεν παρατήρησαν διαφυλικές διαφορές.
- Από την άλλη, ο **Stimpson** και οι συνεργάτες του (1991) έδωσαν σε φοιτητές να αξιολογήσουν 18 επίθετα που αναφέρονταν στη 'διαπροσωπική ευαισθησία' και στη 'μέριμνα'. Οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα έκριναν ως περισσότερο ηθικούς αυτούς τους όρους από ό,τι οι άντρες.

Ηθική Ανάπτυξη και Φύλο (2/4)

- Αν οι υποθέσεις της Gilligan ίσχυαν, τότε οι γυναίκες θα έπρεπε να είναι περισσότερο αλτρουίστριες, να δείχνουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση και να ενδιαφέρονται πιο πολύ για τις ανθρώπινες σχέσεις, ενώ αντίθετα, οι άντρες να είναι λιγότερο αλτρουιστές. Ωστόσο, η έρευνα της αλτρουιστικής συμπεριφοράς, της αλληλοβοήθειας και άλλων μορφών προκοινωνικής συμπεριφοράς δεν έχει αναδείξει τέτοιες διαφορές.
- **Συμπερασματικά, είναι δύσκολο να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα υπέρ της μίας ή της άλλης άποψης. Οι διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών ως προς την ηθική σκέψη δεν είναι ξεκάθαρες.**

Ηθική Ανάπτυξη και Φύλο (3/4)

Η άποψη της Eisenberg:

- Η ηθική ανάπτυξη **δε** συντελείται με τη μορφή **άκαμπτων και απόλυτων σταδίων** (δεν είναι αυστηρά καθορισμένη και, κατά συνέπεια, προβλέψιμη).
- Οι ηθικές κρίσεις των παιδιών επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες (από το συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο μεγαλώνουν μέχρι και το πώς αισθάνονται τη συγκεκριμένη στιγμή που καλούνται να προβούν στη λήψη μιας ηθικής απόφασης).

Ηθική Ανάπτυξη και Φύλο (4/4)

ΑΡΑ:

Τα παιδιά αλλά και οι ενήλικες είναι δυνατό να κάνουν ηθικές κρίσεις και να λαμβάνουν ηθικές αποφάσεις υψηλότερου επιπέδου τη μια στιγμή και χαμηλότερου επιπέδου την άλλη στιγμή. Είναι δυνατόν, επίσης, το επίπεδο της ηθικής κρίσης ή ηθικής απόφασης να **διαφοροποιείται ανάλογα με το θέμα ή την περίσταση κάθε φορά** (παροχή βοήθειας σε άτομο που υποφέρει vs διακρίσεις όταν προσκαλεί φίλους στο σπίτι).

Παρουσίαση εργασιών φοιτητών/ριών (1/1)

Στα πλαίσια του μαθήματος παρουσιάστηκαν εργασίες για την ανάπτυξη της κοινωνικο-ηθικής κρίσης με θέμα:

«Χορήγηση ηθικών διλημάτων κατά Piaget και κατά Kohlberg σε παιδιά διαφορετικών ηλικιών».

Ειδική μνεία (1/1)

Η παρούσα ενότητα είναι προϊόν συνεργασίας της διδάσκουσας με την κ. Πλουσία Μισαηλίδη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, και με την κ. Φωτεινή Μπονώτη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Φωτογραφία 1. “Jean Piaget”.

Άδεια με την οποία διατίθεται: Public Domain. Πηγή:

[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean Piaget in Ann Arbor.png](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean_Piaget_in_Ann_Arbor.png)

Φωτογραφία 2. “Lawrence Kohlberg”. Άδεια με την οποία διατίθεται: CC BY-SA. Πηγή: <https://ethicsinpr.wikispaces.com/Kohlberg,+Lawrence>

Φωτογραφία 3: “Carol Gilligan”. Άδεια με την οποία διατίθεται: CC BY-SA.

Πηγή:

[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carol and James Gilligan P1010970.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carol_and_James_Gilligan_P1010970.jpg)

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, **Ελευθερία Γωνίδα**.
«Εξελικτική Ψυχολογία: Κοινωνικο-γνωστική ανάπτυξη. Ενότητα 10:
«Ανάπτυξη της Ηθικής Σκέψης». Έκδοση: **1.0**. Θεσσαλονίκη **2015**. Διαθέσιμο
από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS278/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας 10

Επεξεργασία: Εύχαρις Κιζιρίδου
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

